

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทที่ 2 นี้ จะกล่าวถึง แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “การวิจัยชั้นเรียน” ซึ่ง
จะแบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ ได้แก่

ส่วนที่ 1 แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง มีดังนี้

- 1.1 แนวคิดเรื่องการศึกษาวิจัยชั้นเรียน (Classroom Research)
  - 1.1.1 ความสำคัญของการทำวิจัยชั้นเรียน
  - 1.1.2 กระบวนการวิจัยชั้นเรียน
  - 1.1.3 เทคนิควิธีในการรวบรวมข้อมูลจากผู้เรียน
- 1.2 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หรือกระบวนการ PAR
  - 1.2.1 แบบแผนการวิจัย
  - 1.2.2 กระบวนการ PAR
  - 1.2.3 ความแม่นยำของการวิจัย (Validity)
  - 1.2.4 ประโยชน์ของการวิจัย
- 1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการคิดแนวข้าง (Lateral Thinking)

ส่วนที่ 2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ส่วนที่ 1 แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1.1 แนวคิดเรื่องการวิจัยชั้นเรียน (Classroom Research)

1.1.1 ความสำคัญของการทำวิจัยชั้นเรียน

Bruce Rochis (The Evergreen State College, 2548.) กล่าวว่า การวิจัยชั้นเรียน เป็นการวิจัยเพื่อค้นหาว่า ในแต่ละวัน ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อะไรในเนื้อหาที่ผู้สอนได้สอนไปมากน้อยแค่ไหนอย่างไร พร้อมกับเป็นการสำรวจการสอนอย่างเป็นระบบ โดยศึกษาจากการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับตัวผู้เรียน ทั้งนี้เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนของผู้สอนเอง โดยทั่วไป การวิจัยชั้นเรียนมักจะยืนอยู่บนหลักการพื้นฐาน 3 ประการ ได้แก่ (1) ศึกษาว่าผู้เรียนมีวิธีการรวบรวมข้อมูลความรู้ (getting information) อย่างไร จึงเกิดการเรียนรู้ขึ้น (2) ศึกษาว่าผู้เรียนจัดเก็บข้อมูลความรู้ (organize that information) ที่ได้ไปอย่างไร ความรู้นั้นจึงไม่เลือนหายไป และ (3) การวิจัยชั้นเรียนมักใช้ "บริบท" เป็นองค์ประกอบสำคัญในการแสวงหาคำตอบ

นอกจากนี้ Best, 1981 (คุณครู.คอม, 2548.) ได้อธิบายเรื่องการวิจัยชั้นเรียนไว้ว่า เป็นกระบวนการแก้ปัญหาโดยผ่านการวางแผน การรวบรวมข้อมูลอย่างมีระบบ การวิเคราะห์ข้อมูล และการตีความหมายข้อมูล การวิจัยเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะทำให้ได้ความรู้ใหม่มาเป็นการส่งเสริมความก้าวหน้า และพัฒนาคนให้สามารถเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม Best ได้ขยายความหมายของการวิจัยชั้นเรียนไว้หลายประการ อาทิ

- 1) เป็นการวิจัยที่มุ่งแก้ปัญหา เป้าหมายสูงสุดก็เพื่อค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ว่าเป็นสาเหตุหรือเป็นผลกันอย่างไร
- 2) เป็นการวิจัยที่ตั้งอยู่บนรากฐานของประสบการณ์ที่สังเกตได้ หรือของปรากฏการณ์เชิงประจักษ์
- 3) เป็นการวิจัยที่ต้องมีการสังเกตและอธิบายที่ถูกต้อง
- 4) กิจกรรมการวิจัยจะต้องออกแบบอย่างรอบคอบ วิเคราะห์ข้อมูลอย่างถี่ถ้วนเพื่อค้นหาว่ามีสิ่งใดเกิดขึ้นบ้าง
- 5) เป็นการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการค้นหาคำตอบจากปัญหาต่าง ๆ
- 6) เป็นการวิจัยที่ต้องมีการบันทึกและรายงานอย่างรอบคอบ
- 7) เป็นการวิจัยที่ไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลทางการเมืองหรือศาสนา หรืออำนาจอื่นใด

1.1.2 กระบวนการวิจัยชั้นเรียน

กระบวนการวิจัยชั้นเรียนประกอบด้วยการวางแผนวิจัย (Planning) ปฏิบัติตามแผน (Acting) เก็บรวบรวมข้อมูล (Observing) และสะท้อนความรู้ ข้อค้นพบ ข้อสังเกต (Reflecting) หรือเรียกย่อ ๆ ว่า “กระบวนการ PAOR” (คุณครู.คอม,2548.)

สำหรับการดำเนินการวิจัยชั้นเรียนนั้น สามารถยึดกระบวนการ 5 ขั้นตอนของ Barbara M. And Sheila P. (University of Georgia,2548)เป็นแนวทางในการดำเนินงานได้ คือ

(1) กำหนดประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชั้นเรียน

ปัญหาที่สามารถค้นหาคำตอบด้วยกระบวนการวิจัยได้ และไม่ควรเป็นปัญหาที่ซับซ้อนเกินไป ผู้สอนควรพิจารณาดูว่า บรรยากาศหรือสถานการณ์ในห้องเรียนสถานการณ์ใดที่ต้องการการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือเป็นสถานการณ์ที่เป็นอุปสรรคต่อการสอน หรืออาจเป็นการทดลองใช้สื่อใหม่ ๆ (New Media) ที่คาดว่าจะช่วยพัฒนาการเรียนรู้ชั้นได้

(2) รวบรวม และศึกษาหาแนวทางที่หลากหลาย

หลังจากกำหนดปัญหา หรือประเด็นที่จะศึกษาแล้ว ผู้วิจัยควรหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนั้น ๆ มาศึกษา ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสำคัญ เนื่องจากการวิจัยแต่ละครั้ง เป็นการวิจัยที่มีลักษณะเฉพาะตัว ตอบไขปัญหาเฉพาะเรื่อง การศึกษาค้นคว้าในห้องสมุดจะช่วยให้ผู้วิจัยทราบแนวทางที่หลากหลายในการวิจัยของตน และสามารถตัดสินใจเลือกแนวทางที่เหมาะสมกับประเด็นที่ผู้วิจัยกำลังจะศึกษาหาคำตอบ ได้มากที่สุด

(3) กำหนดระเบียบวิธีการวิจัย

เมื่อผู้วิจัยศึกษาแนวทางต่าง ๆ และตัดสินใจเลือกแนวทางที่จะใช้ได้แล้ว ก็มาถึงขั้นตอนที่ผู้วิจัยจะกำหนดระเบียบวิธีวิจัยของตนเองให้ละเอียดชัดเจน โดยไม่ควรจะออกนอกกรอบของแนวทางที่ตนตัดสินใจเลือกใช้ และพยายามเลือกใช้วิธีการที่เป็นไปได้มากที่สุด และสามารถตอบปัญหามาวิจัยได้อย่างสมบูรณ์

(4) ดำเนินการวิจัย

ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยควรดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ให้ได้มากที่สุด ทั้งนี้ในบางขั้นตอน บางกิจกรรม อาจจะต้องปรับเปลี่ยน ยืดหยุ่นไปบ้าง ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยจะต้องไม่ลืมรวบรวมข้อมูล และจดบันทึกทุกอย่างที่เกิดขึ้นอย่างละเอียด ไม่ว่าจะเป็นความประทับใจ ความไม่พึงใจ หรือการกระทำตอบกลับ (Reaction) ใด ๆ ของผู้เรียน

(5) วิเคราะห์ข้อมูล รายงาน และเผยแพร่ผลการวิจัย

หลังจากดำเนินการวิจัยจนเสร็จสิ้นกระบวนการแล้ว ผู้วิจัยมีอีก 3 อย่างที่พึงกระทำ ซึ่งจะช่วยขยายผลงานวิจัยให้เกิดประโยชน์ในวงกว้างขึ้น ได้แก่ (1) ทบทวนกระบวนการที่ทำไปทั้งหมด วิเคราะห์ข้อมูล แล้วเขียนสรุปการวิจัย ซึ่งบทสรุปนี้จะช่วยให้ผู้วิจัยทราบถึงแนวทางการสอนของตนเองมากขึ้น เมื่อวิเคราะห์สรุปเรียบร้อยแล้ว (2) ผู้วิจัยควรถามตัวเองดูว่า การสอนในภาคการศึกษาต่อไป จะทำอะไรที่แตกต่างไปจากเดิมบ้าง ทั้งนี้เพื่อผลสัมฤทธิ์ที่ดีขึ้น โดยใช้ผลการวิจัยในครั้งนี้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพิจารณาวางแผนการสอน และสุดท้าย (3) ผู้วิจัยควรแบ่งปันองค์ความรู้ที่ค้นพบนี้กับผู้ร่วมงาน หรือผู้สอนท่านอื่น ๆ เพราะการวิจัยชั้นเรียน มีประโยชน์ไม่เพียงเฉพาะแก่ตัวผู้สอนและผู้เรียนวิชานั้นเท่านั้น หากแต่ยังอาจใช้เป็นตัวอย่าง เป็นแรงกระตุ้น หรือเป็นแนวทาง ในการวิจัยชั้นเรียนของผู้สอนท่านอื่น ๆ ต่อไปอีกด้วย

1.1.3 เทคนิควิธีในการรวบรวมข้อมูลจากผู้เรียน

สำหรับการวิจัยชั้นเรียนนั้น การรวบรวมข้อมูลจากผู้เรียนเป็นขั้นตอนที่สำคัญในการดำเนินงาน โดยเฉพาะข้อมูลที่จะทำให้ผู้วิจัยทราบว่า ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้มากน้อยเพียงใด และอย่างไรบ้าง มีการแนะนำวิธีการรวบรวมข้อมูลเหล่านี้ไว้หลากหลายวิธี อาทิ

Barbara M. And Sheila P. (University of Georgia,2548) แนะนำ 5 วิธีสำหรับผู้วิจัยในการรวบรวมข้อมูลด้านการเรียนรู้ของผู้เรียน ได้แก่

- (1) สมุดบันทึกประจำวัน (Diaries) ซึ่งเป็นสมุดบันทึกประจำวันประจำตัวผู้เรียนแต่ละคน โดยให้ผู้เรียนเขียนบันทึกทุกครั้งเกี่ยวกับปัญหาที่พบเจอในการเรียนการสอน และวิธีการแก้ปัญหาที่เลือกใช้ในแต่ละครั้ง พร้อมกับบรรยายความยากง่าย หรือความรู้สึกท้าทายที่เกิดขึ้นจากการเผชิญกับปัญหานั้น ๆ ซึ่งการบันทึกนี้ จะช่วยให้ผู้สอนค้นพบวิธีการจัดการกับปัญหาของผู้เรียนได้ในชั้นเรียนครั้งต่อไป
- (2) การสัมภาษณ์ (Interview) หรือการทำแบบสอบถาม (Questionnaires) วิธีการนี้จะช่วยให้ผู้สอนได้รับคำตอบที่ต้องการเกือบครบทุกประเด็น จากผู้เรียนทุก

คน หากชั้นเรียนมีจำนวนผู้เรียนไม่มากนัก อาจใช้วิธีการสัมภาษณ์ แต่หากมีผู้เรียนจำนวนมาก อาจใช้วิธีสำรวจด้วยแบบสอบถามแทนได้

- (3) การบันทึกเสียง หรือบันทึกภาพ (Audiotaping or Videotaping) วิธีนี้ช่วยให้ได้ข้อมูลที่ละเอียด ถูกต้องชัดเจนและมีหลักฐานพิสูจน์ได้ อาจจะต้องลงทุนสูงกว่าวิธีอื่น แต่ก็นับว่าคุ้มค่า โดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นของบุคคล ที่อาจนำไปสู่ข้อสรุปใหม่ ๆ ได้
- (4) สังเกตการณ์โดยผู้ร่วมงาน วิธีการนี้คือให้ผู้สอนท่านอื่น มาเป็นผู้สังเกตการณ์ (Observer) ในห้องเรียนของผู้วิจัย ซึ่งผู้วิจัยอาจสร้างแบบฟอร์มสำหรับการสังเกตการณ์ให้ก่อน เพื่อจะได้สังเกตการณ์ได้ถูกต้อง ครบทุกประเด็นที่ต้องการ
- (5) Rating Form วิธีนี้คล้ายกับการจดบันทึกประจำวัน (Diaries) แต่วิธีนี้จะมีแบบฟอร์มที่ผู้สอนจัดทำขึ้น สำหรับผู้เรียนใช้จดบันทึก ประเมินเหตุการณ์ ปัญหา และวิธีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนอย่างเป็นระบบ ซึ่งอาจจะให้ผู้เรียนประเมินเป็นระดับคะแนน หรือเป็นระดับขั้นที่แตกต่างกันตามความเหมาะสม

นอกจากนี้ Bruce Rochis (The Evergreen State College, 2548.) ยังแนะนำไว้อีก 3 วิธี ได้แก่

- (6) เขียนสรุปประโยคเดียว (One Sentence Summaries) วิธีนี้จะให้ผู้เรียน เขียนว่า จากเนื้อหาที่ศึกษาไปในชั้นเรียนนั้น สามารถสรุปหัวใจสำคัญได้ว่าอย่างไร ซึ่งให้แต่ละคนเขียนสรุปเพียงประโยคเดียวเท่านั้น วิธีการนี้ช่วยให้ผู้สอนทราบว่า ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาที่สอนไป มากน้อยแค่ไหน และจะต้องเอาเนื้อหาเรื่องอะไรมาสอนเพิ่มเติมอีกบ้าง
- (7) ผู้เรียนประเมินตนเอง (Self-evaluation) วิธีนี้คือการให้นักศึกษาประเมินตนเองว่า เกิดทักษะใดเพิ่มขึ้นบ้างจากเนื้อหาที่เรียนไป วิธีนี้ช่วยให้ผู้เรียนได้ทบทวนตนเอง ตระหนักว่าตนเองมีความก้าวหน้าเกิดขึ้นบ้างหรือไม่ และหากได้ประเมินตนเองเปรียบเทียบกับเพื่อนคนอื่นในชั้นเรียน จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจที่จะพัฒนาตนให้เท่าเทียมกับเพื่อน ๆ

- (8) ตอบกลับแบบไม่ออกนาม (Respond Anonymously) ในบางครั้งผู้สอนอาจให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นต่อการเรียนการสอนแบบไม่ออกนาม ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะในแง่ดีหรือไม่ก็ตาม โดยไม่ต้องเกรงว่าการแสดงความคิดเห็นในครั้งนั้นจะมีผลกับคะแนน หรือเกรดในการเรียนของตน

สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ ได้ใช้แนวคิดเรื่องการวิจัยชั้นเรียนเป็นกรอบสำคัญในการดำเนินการภายใต้ความเชื่อที่ว่า “จะสามารถนำไปสู่การพัฒนาการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น” นับตั้งแต่เริ่มกำหนดปัญหาการวิจัย ค้นคว้าหาข้อมูลต่าง ๆ และกำหนดระเบียบวิธีวิจัย โดยเน้นให้สามารถนำสู่คำตอบของปัญหานั้นวิจัยได้อย่างสมบูรณ์ที่สุด จึงได้ตัดสินใจนำกระบวนการ PAR มาใช้ในการสอนวิชา นท.416 นี้ โดยระหว่างดำเนินการจะเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เรียนด้วยเทคนิคต่าง ๆ ใน 8 วิธีตามที่หลักการวิจัยชั้นเรียนได้กำหนดเป็นแนวทางไว้ให้ข้างต้น ซึ่งหลังจากดำเนินการวิจัยเสร็จสิ้นแล้ว จะทำการวิเคราะห์ สรุป และรายงานผล โดยละเอียด เป็นลายลักษณ์อักษร ทั้งนี้ นับว่าได้ดำเนินการครบถ้วนทั้ง 5 ขั้นตอนตามกระบวนการวิจัยชั้นเรียน

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) หรือกระบวนการ PAR

กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เกิดจาก “ความตั้งใจ” (intent) เป็นหลัก เป็นการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ (involvement) และเป็นการวิจัยแห่งอิสระภาพ ไม่ใช่การวิจัยกับประชาชนเท่านั้น แต่เป็นการวิจัยของประชาชนเอง (Simbulan, 1985: อ้างใน Servaes et al. with Arnst, 1996: 10)

กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงทำให้เกิดความรู้ (inquiry) ที่ให้ประโยชน์อย่างตรงจุดแก่บุคคลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งทำลายความเชื่อเดิมที่ยึดถือกันมาว่า นักวิจัยมีอาชีพเท่านั้นที่สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้สำหรับสร้างสรรค์สังคมได้ (Anyanwu, 1988 อ้างใน Servaes et al. with Arnst, 1996: 15) แต่ในความเป็นจริง ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม (participants) ต่างหากที่มีความสามารถทางด้านนี้มากกว่า เนื่องจากนักวิจัยมีอาชีพมีบริบททางสังคม และมุมมองที่ค่อนข้างเป็นนามธรรม ซึ่งเกิดจากวิธีคิดวิเคราะห์ที่ยึดกันเป็นแบบแผนเดียวกันหมด บทสรุปของการวิจัยจึงออกมาในกรอบของวิธีการวิจัยที่กำหนดไว้ตามแบบฉบับของ “มีอาชีพ” ในทางตรงกันข้าม การวิจัยแบบมีส่วนร่วมพยายามทำความเข้าใจโลก การวิจัยจึงมุ่งเน้นไปที่

สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ศึกษาสภาพเหล่านั้น พร้อมกับวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นด้วย

Simbulan (1985) และ White (1984) (อ้างถึงใน Servaes et al with Arnst,1996) แสดงความคิดเห็นว่าแนวคิดนี้เกิดขึ้นเพราะประชาชนต้องการตัดสินใจเอง (self-determination) มากกว่าคอยให้นโยบายต่าง ๆ จากชนชั้นสูง หรือจากข้าราชการ ชั้นสูงมาควบคุม

โดยความหมายของคำศัพท์ “ผู้เชี่ยวชาญ” (expert) และ “ผู้ยอมรับ” (adopter) หรือ “แหล่งข้อมูล” (source) และ “ผู้รับสาร” (receiver) มีความแตกต่างกันแน่นอน แต่ในการวิจัยแบบมีส่วนร่วม นั้น บทบาทของ “ผู้ให้การศึกษา” (educator) กับ “ผู้รับการศึกษา” (educated) นั้นมีความกลมกลืนกันมาก การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเอื้อให้เกิดบรรยากาศการร่วมกันสอน และร่วมกันเรียนรู้ระหว่างผู้เข้ามีส่วนร่วมทั้งหมด ความตื่นตัว (awareness) ความมั่นใจ (confidence) และความสามัคคี (cohesiveness) ก็เกิดขึ้นตามมา ไม่เพียงเฉพาะในบรรดาประชาชนในท้องถิ่นนั้นเท่านั้น แต่รวมไปถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างประชาชนต่างหมู่บ้านที่เข้ามามีส่วนร่วมด้วย (Chantana and Wun Gaeo,1985 อ้างใน Servaes et al with Arnst,1996:41)

เนื่องด้วย “การมีส่วนร่วม” มีกรอบแนวคิดที่กว้างมาก จึงยังไม่สามารถสร้างแบบแผนกลยุทธ์ เทคนิควิธี และแบบจำลองที่ตายตัว สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้ เพราะธรรมชาติของการวิจัยแบบนี้ เป็นการวิจัยที่ขึ้นอยู่กับบริบท (context) เฉพาะของแต่ละการวิจัย

Kronenburg (1986) กล่าวว่าการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีหลักการพื้นฐานดังต่อไปนี้ (Servaes et al.,1996)

- 1) ผู้วิจัยต้องศรัทธาในความสามารถของมนุษย์ คือ ต้องเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีความสามารถด้านการสร้างสรรค์ความรู้มาตั้งแต่เกิด ดังนั้นการสร้างความรู้จึงไม่ควรผูกขาดอยู่ที่นักวิชาการมืออาชีพเท่านั้น
- 2) ผู้มีส่วนร่วมทุกคนอยู่ในฐานะผู้วิจัย (participants as researchers)
- 3) เป็นการวิจัยที่จะก่อให้เกิดประโยชน์กับผู้วิจัยทุกคน
- 4) เป็นการวิจัยที่ชี้ให้เห็นถึงความต้องการ (needs) ของชุมชน และมองเห็นอุปสรรคที่ทำให้ไม่สามารถบรรลุความต้องการนั้นได้

- 5) เป็นการวิจัยที่ผู้มีส่วนร่วมจะร่วมกันวิเคราะห์สาเหตุและแนวทางการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนของตน
- 6) เป็นกลไกกระตุ้นให้เกิดการลงมือแก้ไขปัญหาอย่างตรงจุดโดยแท้จริง

นอกจากนี้ Tandon (1985) กล่าวถึงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ 4 ประเด็น ได้แก่ (Servaes et al. with Tandon, 1996)

1.2.1 แบบแผนการวิจัย

เนื่องจาก “ความเป็นจริง” (reality) ถูกรับรู้แตกต่างกันไปตามการรับรู้ของแต่ละคน จึงไม่มีอะไรอยู่ในสภาวะวัตถุวิสัย(objective) อย่างแท้จริง แต่ละชุมชนจึงควรจะได้ดำเนินไปตามการวางแผน (plan) และพิจารณาญาณของคนในชุมชนนั้น ๆ เอง การวิจัยแบบนี้จึง ไม่มีแบบแผนที่ตายตัว อย่างไรก็ตาม การวิจัยก็มีลักษณะสามัญ 2 ประการ ได้แก่

- 1) เป็นการวิจัยที่ประกอบไปด้วยการสนทนาอย่างต่อเนื่อง (continuous dialogue) และการถกเถียง (discussion) กันระหว่างผู้เข้ามีส่วนร่วมในงานวิจัยในทุก ๆ ขั้นตอน
- 2) ผลการวิจัยจะเป็นความรู้ที่เกิดจากการสร้างสถานการณ์ และการร่วมมือกันของชุมชน ซึ่งส่งผลประโยชน์ยังชุมชนเองอย่างต่อเนื่อง

1.2.2 กระบวนการ PAR

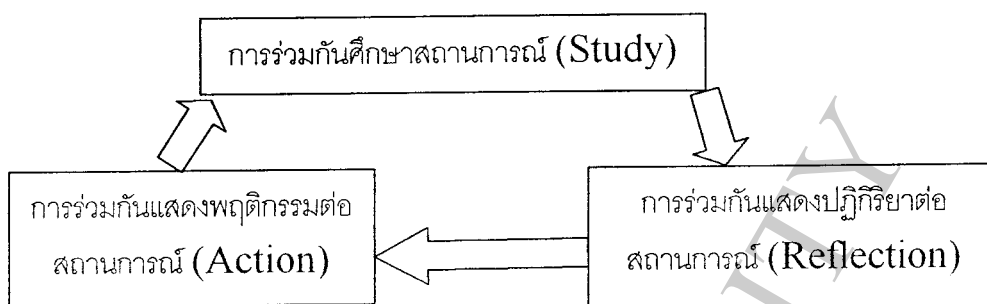
กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทำให้เกิดองค์ความรู้ที่เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ว่าธรรมชาติของมันเป็นอย่างใด ซึ่งจะเป็นความเข้าใจที่นำสู่การจัดการสิ่งเหล่านั้นอย่างมั่นใจและเข้มแข็ง Horton & Zacharakis-Jutz (1987) (อ้างใน Servaes et al. with Arnst, 1996) เสนอเพิ่มเติมเกี่ยวกับกิจกรรมของการวิจัยแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า “....เป็นกระบวนการศึกษาที่เกี่ยวกับ 3 ขั้นตอนนี้ ได้แก่

- 1) การร่วมมือกันจำกัดความและสืบเสาะหรือกำหนดประเด็นปัญหาของชุมชนโดยกลุ่มคนที่ประสบกับปัญหานั้น ๆ
- 2) การร่วมมือกันวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหานั้น และ
- 3) การร่วมกันหาหนทางแก้ไขปัญหานั้น ”

ขั้นตอนทั้งสามนี้ นำสู่รูปแบบการวิจัยที่พอจะเขียนเป็นแบบจำลองง่าย ๆ ได้ ดังภาพที่ 1 นี้

แผนภาพที่ 1 แบบจำลองกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

กระบวนการของการวิจัยลักษณะนี้ (Ramirez,1986:190 อ้างใน Servaes et al.,1996) เป็นวัฏจักร (cyclical) ที่ต่อเนื่อง (continuous) ซึ่งมีลักษณะเฉพาะของชุมชน (local) และเข้าถึงปัญหาของท้องถิ่นอย่างแท้จริง (accessible)

1.2.3 ความแม่นยำของการวิจัย (Validity)

เนื่องจากการวิจัยแบบมีส่วนร่วมนั้น ตั้งใจที่จะส่งประโยชน์ให้กับชนชั้นกลางและชั้นล่างมากกว่าสถาบันการวิจัยหรือชนชั้นสูงในสังคม และเป็นการศึกษาที่สนับสนุนให้เกิดความสัมพันธ์มากกว่าการพยายามเป็นกลางเพื่อผลการวิจัยที่แม่นยำ การวิจัยนี้จึงอาจถูกมองว่าเป็นการวิจัยที่ไม่เป็นมืออาชีพ แต่จากการที่มีการถกเถียงกันมากเรื่องมาตรฐานทางวิทยาศาสตร์ (scientific standards) ว่าเป็นการสร้างงานวิจัยและเป็นการผลิตองค์ความรู้ด้วยวิธีที่ผูกขาด แนวคิดการวิจัยแบบมีส่วนร่วมจึงเริ่มได้รับการยอมรับ

Tandon (1985:22-24 อ้างใน Servaes et al.,1996) แสดงความคิดเห็นในอีกแง่มุมหนึ่งว่า การวิจัยแบบมีส่วนร่วมมีความแม่นยำ (validity) อย่างแท้จริง เนื่องจากเป็นงานวิจัยที่ให้สามัญชนเป็นผู้ระบุปัญหาในการวิจัยซึ่งเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับตัวเขาเองจริง ๆ อันจะนำสู่ผลการวิจัยที่มุ่งแก้ปัญหาโดยเฉพาะ ผลการวิจัยนี้จึงมีความแม่นยำแน่นอน

ประเด็นสำคัญของการศึกษาวิจัยแบบมีส่วนร่วม คือ มุมมองของคนที่ประสบปัญหาย่อมมีความสมเหตุสมผลเสมอ Shiva & Bandyopadhyay (1981:114 อ้างใน Servaes et al.,1996) ชี้ว่า "...ประสบการณ์จากการฝึกปฏิบัติ ทำให้เกิดการสั่งสมความรู้สืบทอดกันมานานนับศตวรรษ ซึ่งได้สั่งสมความน่าเชื่อถือ (reliability) และความแม่นยำ (validity) ในตัวของมันเองด้วย" ความรู้

(knowledge) แต่ละเรื่องเกิดจากการสังเคราะห์จากคนในชุมชนหนึ่ง ๆ เพื่อประโยชน์ของชุมชนนั้นเท่านั้น สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่ได้ทำให้ความรู้เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย แต่จะเกิดความรู้ใหม่ที่ใช้เพื่อประโยชน์ของสภาพแวดล้อมแบบนั้นเท่านั้น ดังนั้นความรู้แต่ละเรื่องก็จะมีประโยชน์ใด ๆ ถ้าถูกนำไปปรับเปลี่ยนใช้กับสภาวะแวดล้อมอื่น ๆ ที่ไม่ใช่สภาวะแวดล้อมเดิมที่ความรู้นั้นเกิดขึ้น ถึงแม้จะเป็นสภาวะที่คล้ายกันมากก็ตาม

1.2.4 ประโยชน์ของการวิจัย

กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ว่า “การศึกษา (study) สถานการณ์ → การแสดงปฏิกิริยา (reflection) ต่อสถานการณ์ → การกระทำ (action) ต่อสถานการณ์” เป็นกระบวนการที่เป็นวัฏจักรมุ่งให้เกิดประโยชน์กับผู้เข้ามีส่วนร่วมทุกคนมากกว่าการทดสอบประสิทธิภาพของสิ่งเร้า (stimulus) ใด ๆ จากภายนอกชุมชน เช่น ทดสอบกลยุทธ์ทางการตลาด, กลยุทธ์ทางการประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

เนื่องจากกระบวนการ PAR เป็นกระบวนการที่เน้นและกระตุ้นให้ทุกคนมีส่วนร่วม ในทุกขั้นตอนของการจัดการปัญหา อันจะเกิดประโยชน์กับผู้ร่วมกระบวนการทุกคนเองโดยตรง ผู้วิจัยจึงเห็นว่า น่าจะเป็นกระบวนการที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการเรียนการสอนวิชา นท.416 ที่กำลังมีปัญหารื่อง “ผู้เรียนขาดทักษะการนำความรู้ในห้องเรียน ไปใช้ในเชิงปฏิบัติ” โดยการวิจัยนี้ จึงจะทดลองนำกระบวนการ PAR นี้มาใช้ในการเรียนการสอนดังกล่าว ซึ่งคาดว่าจะช่วยเพิ่มทักษะด้านนี้ให้แก่ผู้เรียนได้มากขึ้นไม่มากนัก

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการคิดแนวข้าง (Lateral Thinking)

การคิดแนวข้าง (Lateral Thinking) เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงแบบแผน คัด แทนที่จะนำแบบแผนที่มีอยู่ มาพัฒนาตามแบบฉบับของการคิดแนวตั้ง การคิดแนวข้างจะปรับปรุงโครงสร้างของแบบแผน โดยการนำสิ่งต่าง ๆ มาผสมผสานกันในรูปแบบที่ต่างไปจากเดิม เพื่อจะได้สามารถใช้ข้อมูลที่ถูกจัดเรียงในรูปแบบเดิม ๆ ให้เกิดประโยชน์สูงสุด สาเหตุที่ต้องใช้การคิดแนวข้างเนื่องจากระบบความจำแบบขยายตนเองของเรานั้นมีข้อจำกัด เพราะระบบดังกล่าว จะสร้างแบบแผนต่าง ๆ แล้วทำให้แบบแผนเหล่านั้นคงอยู่ถาวร และระบบนี้ไม่มีกลไกในการเปลี่ยนแปลงแบบแผนเพื่อที่จะทำให้แบบแผนมีความทันสมัย แต่การคิดแนวข้างจะช่วยปรับได้

หลักการเบื้องต้นที่สุดของการคิดแนวข้าง คือการสำรวจมุมมองอื่น ๆ โดยการปรับโครงสร้าง และการจัดเรียงข้อมูลที่มีอยู่ใหม่ คำว่า “แนวข้าง” เป็นการบ่งบอกถึงการเคลื่อนที่ออกไปด้านข้าง เพื่อสร้างแบบแผนเพิ่มเติม แทนที่จะเคลื่อนตรงไปข้างหน้า เพื่อพัฒนาแบบแผนใดแบบแผนหนึ่ง เพียงแบบเดียว

หากเปรียบเทียบการค้นหาทางเลือกตามปกติ กับการค้นหาทางเลือกแบบคิดแนวข้าง พบว่ามีความแตกต่างกันตามตารางที่ 1 นี้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบการค้นหาทางเลือกตามปกติ กับการค้นหาทางเลือกแบบคิดแนวข้าง

ประเด็นที่	การค้นหาทางเลือกตามปกติ	การค้นหาทางเลือกแบบคิดแนวข้าง
1	จะมองหาแนวทางที่เป็นไปได้มากที่สุด	มองหาทางเลือกให้ได้มากที่สุด หรือหาหนทางที่แตกต่างให้มากที่สุด
2	หยุดหาแนวทางเมื่อพบแนวทางที่เป็นไปได้	ยอมรับแนวทางที่เป็นไปได้ แต่ยังไม่หยุดค้นหาแนวทางอื่น เพื่อจะได้ทางเลือกมากขึ้น
3	พิจารณาทางเลือกที่มีเหตุผลเท่านั้น	พิจารณาทุก ๆ ทางเลือกที่เป็นไปได้ ยังไม่พิจารณาถึงเหตุผล จะพิจารณาเหตุผลก็ต่อเมื่อมีทางเลือกมากพอที่จะตัดสินใจเลือก
4	ค้นหาทางเลือกให้ได้เพียง 1 ทาง	ปลดปล่อยแบบแผนที่ตายตัว และกระตุ้นให้เกิดแบบแผนใหม่ มีทางเลือกหลายทาง
5	มักคิดว่า ความคิดและวิธีเดิม ๆ คืออยู่แล้ว	มักคิดว่า ความคิดหรือแบบแผนเดิม ๆ สามารถปรับโครงสร้างได้ ซึ่งอาจได้ผลอะไรใหม่ ๆ ส่วนความถูกต้องนั้น ต้องประเมินกันอีกครั้ง

ดังที่ได้กล่าวไปข้างต้นว่า งานวิจัยชิ้นนี้จะนำกระบวนการ PAR คือ Study – Reflection – Action มาใช้ในการเรียนการสอนวิชา นท.416 ซึ่งในส่วนเนื้อหาการเรียนเรื่อง “การเตรียมพร้อมก่อนลงมือเขียนสารคดี” นั้น ผู้วิจัยจะนำแนวคิดเรื่องการคิดแนวข้างนี้ มาให้ผู้เรียนเรียนรู้ ในช่วง Study เนื่องจากเห็นว่า หลักการคิดแนวข้างนี้น่าจะเป็นวิธีที่ช่วยเสริมสร้างมุมมอง และความคิดสร้างสรรค์ให้แก่ผู้เรียนได้ดี อันอาจจะทำให้ผู้เรียนมีมุมมองในการสร้างสารคดีอย่างสร้างสรรค์ได้ในขั้นตอนต่อไป ซึ่งอาจสรุปได้ว่า เป็นการฝึกคิดให้สร้างสรรค์ ก่อนลงมือเขียนนั่นเอง

ส่วนที่ 2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนนี้จะทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวกับ “การวิจัยชั้นเรียน” ในช่วงที่ผ่านมาซึ่งพบว่า มีหลายชิ้น ได้แก่

ประกาย จิโรจน์กุล (2532) ศึกษาผลของปัจจัยนำเข้าบางประการ และสภาพการเรียนรู้การสอนต่อความสามารถในการคิดแก้ปัญหาของนักศึกษาพยาบาลในระบบการศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตร์ ที่เน้นชุมชนกลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาพยาบาล ชั้นปีที่ 4 จำนวน 250 คน คณาจารย์ 155 คน เครื่องมือเป็นแบบวิเคราะห์หลักสูตร แบบสัมภาษณ์ผู้สอน แบบวัดสภาพการเรียนรู้การสอน และแบบวัดความสามารถในการคิดแก้ปัญหาของนักศึกษา ผลการศึกษา พบว่า สภาพการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความสามารถในการคิดแก้ปัญหาของนักศึกษา และคณาจารย์อยู่ในระดับสูง และมีความสัมพันธ์กับความสามารถในการคิดแก้ปัญหาของนักศึกษาอยู่ในระดับสูง ด้านปัญหาในชีวิตประจำวัน ปัญหาการพยาบาลทั่วไป และปัญหาด้านการพยาบาลอนามัยชุมชน ประสบการณ์สอนและประสบการณ์วิชาครู สัมพันธ์กับสภาพการเรียนรู้การสอนตามการรับรู้ของคณาจารย์ แต่ในส่วนของนักศึกษา ไม่มีความสัมพันธ์กับคะแนนเฉลี่ยสะสม และความสามารถในการคิดแก้ปัญหา

อร่าม วัฒนนะ (2536) ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความสามารถในการแก้ปัญหา และความสามารถในการสร้างความคิดรวบยอดในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตในนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ได้รับการสอนแบบสืบสวนสอบสวนกับการสอนแบบปกติ ผลการศึกษา พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความสามารถในการแก้ปัญหา และความสามารถในการสร้างความคิดรวบยอดของนักเรียนกลุ่มทดลองสูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

รัชณี อ่อนพุ่ม (2538) ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และทักษะการแก้ปัญหาในวิชาเคมีของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่สอนแบบแก้ปัญหาของพิชชีนี ผลการศึกษาพบว่านักเรียนมีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และทักษะการแก้ปัญหาภายหลังสอนสูงกว่าก่อนสอน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 นักเรียนที่ได้รับการสอนแบบแก้ปัญหาของพิชชีนี มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนตามคู่มือครู อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 และมีทักษะในการแก้ปัญหาสูงกว่าอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

กนกนุช ขำภักตร์ (2539) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสภาพการเรียนรู้การสอนที่เน้นสถานการณ์จริง กับความสามารถในการคิดวิจารณ์ญาณของนักศึกษาพยาบาล ผลการศึกษาพบว่า คะแนนความสามารถในการคิดวิจารณ์ญาณของนักศึกษาพยาบาล ผลการศึกษาพบว่า คะแนนความสามารถในการคิดวิจารณ์ญาณด้านการอนุมาน การยอมรับข้อตกลงเบื้องต้น การตีความ การประเมินข้อโต้แย้งอยู่ในระดับปานกลาง คะแนนความสามารถในการคิดวิจารณ์ญาณด้านการนิรนัยอยู่ในระดับสูง

เบญจวรรณ ศรีโยธิน (2539) ศึกษาผลการสอนภาคทฤษฎีทางการพยาบาลศาสตร์ที่เน้นการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณต่อความรู้ความสามารถในการแก้ปัญหาทางการพยาบาลของนักศึกษาพยาบาล ผลการศึกษาพบว่า ความสามารถในการกำหนดแนวทางแก้ปัญหา และประเมินผลในกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม ส่วนความสามารถในการระบุปัญหา ไม่มีความแตกต่างกันใน 2 กลุ่ม

ณัฐพร คำศิริรักษ์ (2540) ศึกษาสมรรถนะการสอนเพื่อสร้างเสริมความสามารถในการคิดแก้ปัญหาในวิทยาลัยพยาบาล เขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงสาธารณสุข ผลการศึกษาพบว่า สมรรถนะการสอนเพื่อสร้างเสริมความสามารถในการคิดแก้ปัญหาในทัศนะของอาจารย์และนักศึกษาอยู่ในระดับมาก และปานกลาง และสัมพันธ์กับเจตคติการสอน เพื่อสร้างเสริมความสามารถในการแก้ปัญหาและภาระงานสอน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 เจตคติต่อการสอนเพื่อแก้ปัญหาสามารถทำนายสมรรถนะการสอนได้ ร้อยละ 8.7 และมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

มานิข ถ้ายาย (2541) ศึกษาความสามารถในการแก้ปัญหาและความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ที่ให้การเรียนแบบใช้ปัญหาเป็นฐาน ผลการศึกษาพบว่า คะแนนความสามารถในการแก้ปัญหานักเรียนสูงขึ้นภายหลังเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 นักเรียนมีความคิดเห็นว่าการเรียนแบบใช้ปัญหาเป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์ สามารถใช้ได้ทุกบทเรียน และมีความพึงพอใจในการดำเนินการ

อังคณาพร สอนง่าย (2546) ศึกษาการใช้ชุมชนเป็นฐานของการเรียนรู้ในการพัฒนาความสามารถในการคิดแก้ปัญหาและความสามารถในการวินิจฉัยชุมชนของนิสิต หลักสูตรสาธารณสุขศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร พิษณุโลก กลุ่มตัวอย่างเป็นนิสิตชั้นปีที่ 4 จำนวน 42 คน เครื่องมือประกอบด้วยแบบสอบถาม ประเมินก่อนและหลังเรียน แบบวัดความสามารถในการแก้ปัญหา และประเมินความสามารถในการวินิจฉัยชุมชน ผลการศึกษา

พบว่า คะแนนเฉลี่ยความสามารถในการคิดแก้ปัญหา และคะแนนเฉลี่ยความสามารถในการวินิจฉัยชุมชน หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

ประยดา แสงอัสภวิริยะ และคณะ (2547) ศึกษาการใช้รูปแบบการเรียนแบบแก้ปัญหาของพิชชีนี ในรายวิชาฝึกปฏิบัติการพยาบาลอนามัยชุมชน 2 พบว่า การเรียนแบบแก้ปัญหาของพิชชีนีสามารถนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกับกระบวนการพยาบาลอนามัยชุมชนได้เป็นอย่างดี และเมื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ด้านความรู้ในการใช้กระบวนการพยาบาล ก่อนและหลังการฝึกปฏิบัติพบว่า คะแนนเฉลี่ยความรู้ภายหลังการฝึกสูงกว่าก่อนการฝึกปฏิบัติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเมื่อเทียบความสามารถในการแก้ปัญหาของนักศึกษา ก่อนและหลังการฝึกปฏิบัติพบว่าคะแนนความสามารถในการแก้ปัญหายังหลังการฝึก สูงกว่าก่อนการฝึกปฏิบัติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

PAYAP UNIVERSITY